

Luceafărul: de la „poveste” la înțeles Gheorghe Doca

Calea de la „poveste” („A fost odată ca-n povești/ A fost ca niciodată [...]”) la înțeles („Trăind în cercul vostru strâmt/ Norocul vă petrece./ Ci eu în lumea mea mă simt/ Nemuritor și rece.”) este deschisă și, chiar se impune ca inevitabilă, oricărui cititor al poemului eminescian. Primul care a parcurs-o a fost Poetul însuși. Expresia ei sintetică o găsim în manuscrisele *Luceafărului* pe una dintre filele versiunii B, ca o însemnare așternută febril de-a curmezișul foi: „În descrierea unui voiaj în Țările Române, germanul K[unish] povestește legenda Luceafărului. Aceasta e povestea... Iar înțelesul alegoric ce i-am dat este că geniul nu cunoaște nici moarte și nume[le] lui scapă de noaptea uitării, pe de altă parte, aici, pe pământ, nici e capabil a ferici pe cineva, nici capabil de a fi fericit. El n-are moarte, dar n-are nici noroc.” În stânga acestui text, Eminescu a făcut, tot atunci sau, poate, mai târziu, următoarea precizare: „Mi s-a părut că soarta Luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pământ și i-am dat acest înțeles alegoric.” (v. *M. Eminescu. Poezii tipărite în timpul vieții. II. Note și variante: de la Povestea codrului la Luceafărul*, Ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, p. 403).

Faptul că „înțelesul” – chiar dacă prezentat de Eminescu drept „alegoric” – închide în el întreaga dramă a vieții Poetului nu a fost și nu este pus la îndoială de nimeni, fie simplu cititor, fie eminescolog avizat. Problema care se pune este dacă există și le putem identifica repere care îi vor fi jalonat lui Eminescu însuși, în viața reală, calea de la „poveste” la înțeles. Cu alte cuvinte dacă dincolo de textul – adică de „limitele” (!) – poemului avem dovezi peremptorii care să susțină ceea ce, la prima vedere pare a se impune de la sine. Anume, că Eminescu avea conștiința, pe de o parte, a propriei genialități și, pe de altă parte, a neputinței de „a ferici pe cineva” sau „de-a fi fericit”.

Comunicarea pe care o propun are ca prim obiect să prezinte câteva dintre dovezile care atestă ideea că Eminescu a înțeles încă de la începuturile vieții sale creatoare că era purtător al geniului poetic și, mai apoi, pe parcursul trecerii prin contingent, că „soarta geniului pe pământ” este sinonimă cu nefericirea.

În al doilea rând, în comunicare ne aplecăm asupra strofei finale, considerată, în mod curent, ca expresie a opoziției ireductibile dintre lumea Fetei de împărat, devenită Cătălina, și lumea Luceafărului, revenit, în cele din urmă, la starea inerentă naturii lui, aceea de Hyperion. Analiza din perspectivă filologică a textului arată sau, măcar, sugerează că strofa finală și, pe cale de consecință, poemul în întregimea lui nu exprimă un raport de excludere între, pe de o parte, „cercul strâmt” în care viața îndrăgostiților din codru este immanent guvernată de „noroc” și, pe de altă parte, „lumea” în care, ca adăpost al geniului, Luceafărul – Hyperion „[se simte] nemuritor și rece”. Concluzia care se desprinde învederează faptul că raportul dintre cele două lumi – pus, în text sub semnul conjuncției *ci* – este, mai degrabă, un raport marcat nu de opoziție sau excludere, ci de coordonare în plan ontic, iar în contingent de incompatibilitate. Coordonarea incompatibilelor se vedește a fi marca ce subîntinde înțelesul pe care îl poartă explicit în text „povestea” „prea frumoasei” Fete de împărat, cea „îmbătățită de amor”, în codru, alături de Cătălin, și a Luceafărului din cer, cel care, „răsărind” și „strălucind” deasupra mărilor, „Pe mișcătoarele cărări/ Corăbii negre duce”. Acest înțeles este complementar înțelesului transtextual, „alegoric”, pe care l-a formulat Eminescu însuși.